

PRED NOVO IZDAJO SP

Pravopisna komisija pri SAZU je začela pripravljati novo izdajo SP 1950. Knjiga je bila kljub veliki nakladi v nekaj letih razprodana, povpraševanje zanjo pa je še zmeraj živo. Nova izdaja naj bi izšla za desetletnico pri Državni založbi Slovenije.

Spričo Levčevega, Breznikovega in Breznik-Ramovševega pravopisa, ki so bili precej skromnega obsega, se je SP 1950 predstavil kot dokaj zajetna knjiga z 930 stranmi. Bil je vsekakor velik napredek, čeprav še daleč od popolnosti. Nadrobno, mestoma celo žolčno pretresanje ob izidu, nato sedem let rabe pri pisateljih in prevajalcih, v gledališču in radiu, po uredništvih in založbah, vse to je osvetlilo marsikatero nepopolnost in namignilo, v katero smer naj grene nova izdaja. Resda je poglobljena odlika vsakega pravopisa stalnost, vendar s tem ni rečeno, da ga ne kaže izboljšati, izpopolniti in poenostaviti, kadar se pokaže potreba in nanese prilika. Menim, da SP 1960 ob vsestranskem sodelovanju pišoče javnosti lahko sprostí naše precej zamotano pisanje in včasí nekam izumetničeno knjižno izreko približa živi govorici.

Kakor je slišati, se bo komisija v spornih vprašanih obračala na javnost po dnevnem časopisju, seveda z nadrobno razčlenitvijo problemov. Došle pripombe, nasvete in predloge bo skrbno obravnavala, posebno tehtne bo morda priobčil naš list, če bo le dovoljeval obseg. Tako sestavljeni SP bo zares lahko že dokaj popolno in dokončno delo, kolikor pri živem jeziku sploh moremo govoriti o dokončnosti. Razen tega se zdi omenjena pot edina, da bo SP deležen splošnega priznanja in bo tako najbolje rabil svojemu namenu. V čem bi se nova izdaja morala obogatiti, v čem izboljšati, je bilo že marsikaj povedano. Napravimo nekakšen povzetek, tako bo menda tudi pravopisni komisiji ustrezno.

SP 1960 bo moral biti kar se dá popoln, moral bo zadovoljivo odgovarjati na vsa poglobljena vprašanja pravopisnega, pravorečnega in slovarskega značaja. Zatorej ga je treba izpopolniti z besedami, ki jih je sedanji SP izpustil, ker jih pač ni bilo v Pleteršniku, pa tudi s strokovnim izrazjem, kolikor smo ga že ustvarili in priznali. Znatno bo moral obogatiti frazeologijo, opredeliti rabo veznikov in predlogov, manj znane dobre besede prikazati ob značilnih zgledih, a mrtve izraze, samovoljno narejene, brez sentimentalnosti ven pometáti. Besede naj še zmerom ostanejo razvrščene smiselno po pomenskih skupinah, vendar je potrebna samostojna iztočnica, kadar se je podoba besede zaradi delovanja glasoslovnih zakonov le preveč oddaljila od osnovne (tako n. pr. nihče ne bo iskal *danke* pod iztočnico *dno*, pa tudi ne *dekabrista* pod iztočnico *december!*). Za preglednost bo samo koristno, če se bo také pomnožilo število samostojnih iztočnic. To bi bile splošne želje, v naslednjem pa naj bo nanizanih še več perečih vprašanj, razporejenih po pravopisni, pravo-
rečni in slovarski plati.

Pravopis. 1. Kako pišemo krajevna imena, sestavljena iz pridevnika in samostalnika? Levčev pravopis pravi: Če je samostalnik že sam zase

lastno ime in se mu pridevnik pristavlja samo zavoljo razločevanja, se piše z veliko, n. pr. Koroška Bela, saj ljudje pravijo, da gredo na Belo. Kadar pa je samostalnik samo občno ime, ga pišemo z malo. Če si v zadregi za pisavo, poskusi dognati, ali ljudstvo drugi del sam zase rabi za lastno ime ali ne. Pišemo Svinja gorica, ker ljudstvo nikoli ne izpušča pridevnika, toda Mala Pristava, ker pravijo, da gredo na Pristavo. — Breznikov pravopis 1920 se popolnoma drži Levca. Breznik-Ramovšev pravopis 1935 ureja pisavo samo po tem, ali je samostalnik lastno ali občno ime, zatorej je opustil prejšnje zglede Bela Krajina, Suha Krajina, Veliki Otok. SP 1950 je pravilo ponovil, vendar se mu pozna neka zadrega, ko govori o samostalniku, ki je ali se čuti lastno ime.

Levčevo pravilo ima zlasti to težavo, da bi morali pri vsakem krajevnem imenu poznati ljudsko rabo, to pa ob današnjih pripomočkih še ne gre. Tudi se ne dá spraviti v sklad z njim današnja dolenska raba, da gredo v Mesto (to je Novo mesto). Z danes veljavnim pravilom pa se nikakor ne sklada pisava Rimske Toplice, Škofja Loka, Gorenja Dobrava itd., saj so vendar toplice, loka, dobrava še danes občna imena. Treba je torej najti rešitev, ki bo pisavo poenostavila in manj filozofirala.

2. Dosti pritožb je bilo zaradi pisave sestavljenih besed. Kolikor se spominjam, so se mi zdele vse neopravičene razen ob prislovih in predložnih zvezah (in to kljub zbadanju in posmehu po šaljivih koticških časopisja). Da se pišejo samostalniške in pridevniške zloženke skupaj (vinograd, golorok), pač nihče ne more oporekati. Isto velja za naslonske tožilniške oblike zaimkov za enozložnim predlogom (name, vanjo, zase). Tudi za števnike bo težko najti boljšo rešitev (štiri sto triinpetdeseti). Res pa je težko s prislovi, vezniki in predložnimi zvezami. Pa saj SP sam to priznava: »Meja med spojenkami in sklopi je včasih nedoločna, zato omahovanje v pisavi.« SP podaja neko objektivno merilo, ne izključuje pa drugačne pisave, če se kdaj avtor hoče s tem pomensko jasneje izraziti.« Pristavim naj, da za to poglavje brez dvoma velja znani rek: kolikor glav, toliko misli (in toliko pisav). SP se je pri določanju objektivnega merila ravnal po vodilih, kakor je naslednje: Beseda, ki nima več samostojnega življenja, vsaj ne v današnji obliki, se piše skupaj. Nekoč je slovenski jezik poznal sklanjatev nedoločne pridevniške oblike (dober sin, dobra sina, dobru sinu . . .), mestnike na -i (leti, konci), danes pozna knjižni jezik samo *dobrega, letu, koncu*; zatorej pišemo skupaj *dodobra, poleti, pokonci*. Kadar čutimo besedno skupino za enoten prislov, radi pišemo skupaj. Edino to bi imel pripomniti k pisavi sestavljenih besed, da bi pač kazalo dovoliti še malo več svobode.

3. Vprašanje vejice pri sestavljenih veznikih smo vsa ta leta tolikanj obdelovali v našem listu, da pravopisna komisija pač ne bo mogla preko nekaterih tehtnih Gradišnikovih in Roševih izsledkov.

4. Naj kdo reče, kar hoče, vendar se bo treba od kraja pogovoriti o pisavi prislovnega primernika (*laže* ali *lažje*), deležnika *zaželen* ali *zaželjen* in pod., kakor piše nekaj priznanih piscev. Zaslišati prizadete, pretehtati in potem odločiti, le tako bomo prišli do enotnosti, seveda, če se bo manjšina »pohvalno uklonila«.

Naše pravorečje je še razmeroma mlado, zatorej menda tudi še ni dokončno izdelano. Novi SP bo moral vgrizniti v kislo jabolko ter spre-

govoriti o pogovornem jeziku. To je storil v skromni obliki že Breznik-Ramovšev pravopis 1935, toda SP 1950 se je kočljivemu vprašanju molče izognil. Nihče ne more terjati, da bi ob vsaki besedi poleg knjižne izreke navajal tudi pogovorno, eno pa je vsekakor potrebno: SP mora določiti razmerje med obema govoroma, dati mora vsaj splošne smernice za pogovorni jezik. Gotovo ne zadostuje samo kratki nedoločnik, spregovoriti je treba o poudarku, o izreki polglasnika in dvoglasnikov, o redukcijah in narečni barvanosti pogovorne izreke, pa tudi o tem, kje je meja med njo in narečjem. V pravorečju bi bilo treba preveriti še tale poglavja:

1. Poudarek pri deležnikih (živeč, hoteč, pišoč, vroč), ali je dolg ali kratek, ali je razloček med prilastno in prislovno rabo, prehajanje deležnikov med pridevnike in zaradi tega razloček v poudarjanju.

2. Poudarek pri glagolu, zlasti poudarne dvojnice, ki nastajajo iz različne poudarne osnove gorenjščine in dolenjščine (báhati : baháti; báhala : bahála itd.).

3. Poudarek in kakovost samoglasnika pri tujkah na -ent in -ant. Ljudske izposojenke so šle po dveh natanko ločenih tipih: študent, študenta in cement, cementa; komandant : komedijant. Kako pa je z drugimi? SP je nedosleden, saj ima poleg abiturienta tudi aliménte. Naše izobraženstvo se je navzelo neke slovenskim glasovnim zakonom nasprotujoče izgovarjave s kratkim srednjim vokalom, najbrž prevzetim po imenovalniku: abstinènta, revidènta itd. Treba se bo odločiti!

4. V gledališču smo opazili, kako nenaraven je izgovor izrazito ozkega gozdóvi ali širokega gozdôvi. Isto velja za méja in mēja. Kako naj navaden zemljan vé, da je o ozek v zgledih gotóva, góvor, kozólca, njegóva, psóvka, zapóved, okóva, osnóva, obnóva, širok pa v zgledih človek, króva, nôvec, óvca, rjôvem, slóves, sóva, vdóvec, zóvem, pokróva, nóva itd. Za večino slovenskih ušes lahko rečemo, da jim je o pred v in e pred j nekako srednji glas. Sicer pa je to pravzaprav priznal že SP 1950 s tem, da ima na str. 55 kot zgled za kratki ozki glas besedi imej in kol.

5. Preveriti je treba, koliko se je spremenil izgovor pisanega l pred soglasnikom v besedah, ki so v zadnjem desetletju močno prišle v rabo (poročevalca, napadalca in pod.); na drugi strani pa tudi, koliko je pisava vplivala na izgovor (tilnik).

6. Določiti je treba izgovor skupin vr, vl, nj, lj. (Prim. Toporišičev članek v 2. št. Jezika in slovstva 1957!)

7. Ali se dovolijo poudarne dvojnice v sklanjatvi in katere: rokó, róko; na róko, na rokó, na róko; stəzà, stəza; oblásti, oblastí; na pómlad, na pomlád; na véčer, na večér; v gróbu, v grôbu; na môstu, na móstu; za láse, za lasé; v zóbe, v zobé; ókna, ókna; rébra, rêbra; hrbət, hřbət; vpitjè, vpitje; morjé, mórje itd.

8. Samostalniki na -aj, pridevniki na -av in -ljiv kažejo nagnjenje k posplošenju končniškega poudarka. Ali bo SP še ostal pri poudarkih máhljaj, mígljaj, potégljaj, primánjkljaj, pripétljaj, skákljaj, spotíkljaj, vzdíhljaj, nezaúpljiv, pohújšljiv, zadúšljiv, zamérljiv; mûhav, piškav, žílav, žúljav, hrípav?

9. Ali bo SP še vztrajal pri poudarkih in vokalnih kvalitetah, ki jih splošna raba neče in neče sprejeti: béšen, béda, bédast, bėbast, bódite, dėd, hmėlj, lóza, naročnik, nékakšen, nékakov, nékoga, óbčestvo, okóličan,

poníglav, póstaren, póstranec, potepénc, povódec, pozémeljski, préšuštvó, prevéjan, rábota, ráševina, sókrvica, sómrak, sópraznik, stóklasa, šéga, záplata, žrébec? In pri samostalnikih, ki pomenijo les, kožo, meso ali njivo, kjer je kaj raslo: *brézovina, jávorovina, smrékovina; jelénovina, írhovina; koštrúnovina, kúretina, volóvina; dételjišče, ječménišče, krom-pírišče, mákovišče, pšeníčišče, répišče?*

Kar zadeva *besedišče*, naj SP izdatneje zajame tujke, tudi strokovno izrazje, ker je to pač trenutna potreba. Posebnega znamenja jim ni treba, saj vemo, da gre za tujko; le res grdim in nepotrebnim bi dali križec, znamenje prepovedi. Če imamo za tujko dobre slovenske izraze, jih bo SP navedel, pisci pa naj sami odločijo, kaj jim bolj ustreza.

Zvezdica naj bi ne bila več znamenje prepovedi, marveč samo opozorilo, da gre za besedo, ki je ljudska izposojenka, pa si je že izsilila vstop vsaj v del našega leposlovja (mežnar, farovška kuhinja in pod.). Pisec bo že sam presodil, ali takšna beseda sodi v jezik njegove pripovedi.

Pri slovanskih izposojenkah, ki so spodrinile domače besede, je SP dolžan na to opozoriti, nikakor pa naj se ne spušča v presojanje njih vrednosti. V teh primerih naj ne varčuje s prostorom in naj nadrobno razloži, katero besedo in koliko jo je spodrinila. Če bo pisec dobro poučen, mu mirno lahko prepustimo odgovornost za rabo.

Janez Logar

TRDINOVO LITERARNO DELO V LETIH 1870—1880

V desetletju 1870—1880 je napisal Trdina obsežen literarni opus: 39 krajših in daljših spisov, ki so sestavni deli velikega enotnega načrta. To delo je doživelo svojevrstno usodo: pisatelj sam ga ni nikdar natisnil, čeprav se je v poznejših letih ukvarjal z mislijo na definitivno redakcijo in objavo. Založnik in urednik prve izdaje Trdinovih zbranih spisov sta iz tega gradiva samovoljno odbrala nekaj spisov in jih brez reda objavila kot nadaljevanje kasneje nastalih Bajk in povesti o Gorjancih. Tako nista samo zabrisala čas nastanka, marveč sta razbila tudi prvotni koncept dela in zastrla značaj, ki mu ga je hotel dati Trdina. — Šele danes, več kot 80 let po nastanku, so ti spisi v celoti pred nami, objavljeni v VIII., IX., X. knjigi Zbranega dela po rokopisih in v razporedu, kot ga je določil pisatelj. V ta sklop je treba iz prvotne objave v zbranih spisih pritegniti še Sprehod v Belo krajino, ki mu je določeno mesto v XI. knjigi Zbranega dela. Moja razprava ima namen, označiti te spise po vsebini in obliki, jim določiti mesto v pisateljevem življenjskem delu in jih postaviti na pravo mesto v razvojni črti slovenske literature.

Če prebiramo ta dela, opazimo med njimi dve dokaj različni literarni zvrsti: direktno ali indirektno pripoved življenjske zgodbe na eni strani, na drugi pa izrazito etnografsko razpravo oziroma študijo z navajanjem obilnega strokovnega gradiva, številnih praktičnih navodil in nasvetov. Toda razlika je pogosto samo navidezna, kajti tudi večina